

Hegedűs Barbara[✦]

Elherdált lehetőség

A Dél-amerikai Nemzetek Uniójának végnapjai

DOI 10.17047/HADTUD.2021.31.2.41

A Dél-amerikai Nemzetek Uniójának (UNASUR) 2008-as alakulásakor a regionális integráció fellendülését várták az új szervezettől, amely a korábbi együttműködésekhez képest új területek bevonásával kívánta elősegíteni a dél-amerikai országok kooperációját. A régióban bekövetkező politikai változások, a jobboldal előretörése, a venezuelai válság okozta feszültségek azonban szétfeszítették az integrációs együttműködést, ami mára gyakorlatilag szétesett. Az elemzés célja, hogy bemutassa a legkomplexebb koncepcióval megalakított regionális szervezet kialakulását, vizsgálja milyen eredményeket tudott elérni rövid fennállása alatt, kiemelten a biztonság-és védelempolitika területén, valamint kitekintést nyújtson a dél-amerikai regionális együttműködés jövőjére.

KULCSSZAVAK: Dél-Amerika, regionális integráció, UNASUR, biztonság- és védelempolitika, Dél-amerikai Védelmi Tanács

Wasted opportunity

End of the Union of South American Nations

At the time of the formation of the Union of South American Nations (UNASUR) in 2008, the new organization was expected to boost the regional integration among South American countries by involving new areas disregarded in previous initiatives. However, the political changes in the region, the advancement of the right-wing parties, and the tensions caused by the Venezuelan crisis have strained the cooperation, which has now virtually disintegrated. The aim of my analysis is to present the formation of the regional organization, formed with the most comprehensive concept, and to examine what results it was able to achieve during its short existence, especially in the field of security and defence policy, and to provide an overview of the future of South American regional cooperation.

KEYWORDS: South America, regional integration, UNASUR, security and defence policy, South American Defence Council

✦ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Hadtudományi Doktori Iskola
National University of Public Service, Faculty of Military Science and Office Training, Doctoral School
of Military Science;
e-mail: hegedus.barbara@uni-nke.hu; <https://orcid.org/0000-0001-9567-2122>

Bevezetés

A Dél-amerikai Nemzetek Uniójának kialakítása Simón Bolívar elképzeléseire nyúlik vissza, amely az integrációt nem a gazdasági együttműködés mentén szándékozik létrehozni, hanem a politikai kapcsolatokat helyezi a középpontba, és az ideológiai elvek összehangolására fókuszál. A régiós együttműködést alapvetően erősítik a nyelvi hasonlóságok, a közös történelmi gyökerek, a vallás, azon belül is főleg a kereszténység szerepe. A régió legátfogóbb integrációs együttműködése, az UNASUR célul tűzte ki, hogy a 432,7 millió lakosú,¹ és 17,7 millió km² nagyságú² dél-amerikai kontinens államait egybefogja, ezáltal erősítse a térség országait, és támogassa a régió nemzetközi szerepvállalását. A déli kontinens jellemzésénél fontos kiemelni, hogy világszinten jelentős édesvízkészlettel rendelkezik, a globális ökológiai egyensúly szabályozója, az Amazónia által, valamint az egyik legnagyobb kőolaj- és földgáz-készlet található a térségben, amely tényezők globális szinten fontos szereplővé tehetik a régiót.³ A kiemelkedő természeti adottságok eredményezik azt, hogy a különböző együttműködési formák a közös természeti erőforrásaik kihasználását és védelmét is célozzák.

A tanulmány a Dél-amerikai Nemzetek Uniójának általános bemutatásával kezdődik, majd az UNASUR válságkezelés terén elért sikereit ismerteti. Ezt követően áttekintést ad a Dél-amerikai Védelmi Tanács megalakításáról, legfőbb célkitűzéseiről, valamint bemutatja a szervezett bűnözés elleni közös fellépés szervezetén belüli eredményeit. Végül az UNASUR szétesésének körülményeit elemzi, ismerteti a venezuelai válságot, amely a régióban tapasztalható konfliktusok egyik gócpontja, és rövid összeggzéssel, a lehetséges jövőkép bemutatásával zárul.

A szervezet általános bemutatása

Az UNASUR 2008-as megalakulását alapvetően a régió országai közti politikai összhang határozta meg, a baloldal akkori előretörése, az úgynevezett „rózsaszín-dagály”. Ebből adódóan – alig egy évtized alatt – a későbbi kormányváltások, a kialakuló ideológiai törésvonalak, a súlyosbodó venezuelai válság és az ebből következő növekvő bizalmatlanság a tagok között, valamint a stabil intézményrendszer hiánya együttesen okozták a szervezet működésképtelenségét.

A Dél-amerikai Nemzetek Uniójától az alapító atyák a regionális integráció új lendületét várták.⁴ A fő stratégiai cél az volt, hogy az Unió a nemzetközi élet viszonyosságai közepette erősítse a térség pozícióját, növelje a dél-amerikai országok összpolitikai súlyát globális szinten a nemzetállamok érdekeinek összehangolása

1 Worldometers, South America. Population. <http://www.worldometers.info/world-population/south-america-population/> (Letöltés ideje: 2021. 01. 09.)

2 Worldatlas, South America. <https://www.worldatlas.com/continents/south-america.html> (Letöltés ideje: 2019. 02. 10.)

3 International Association of oil and gas producers: Oil and gas production prospects in Central & South America. *IOGP and ARPEL report 2018*. március 20. <https://www.iogp.org/blog/benefits-of-oil-and-gas/global-energy-brief/latin-america/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 10.)

4 Soltész 2011.

1. ábra.
UNASUR tagállamok

(Forrás: Union of South American Nations [USAN])

<https://en.populationdata.net/maps/union-of-south-american-nations-usan/> Letöltés ideje: 2020. 08. 15.)

révén. Ezen kívül nem titkolt célkitűzés volt az Egyesült Államok regionális befolyásának visszaszorítása.⁵

A tizenkét ország megállapodásával létrehozott szervezet jelentős célokat fogalmazott meg. Az államelnökök az UNASUR megalapításakor a társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségek felszámolását, a demokráciák megerősítését, az állampolgári részvétel növelését, valamint az államok szuverenitásának és függetlenségének védelmét tűzték ki célul.⁶ A térség globális pozíciójának erősítése a politikai, társadalmi, gazdasági és kulturális integráció révén azonban már a kezdetektől inkább csak a politikai retorika része volt, mivel hiányzott az akarat egy ilyen szoros szövetségkötéshez.

5 Main 2010.

6 Tratado Constitutivo de la Unión de Naciones Suramericanas. Quito, Mitad del Mundo 1, 2011. március 11. <https://www.unasursg.org/images/descargas/DOCUMENTOS%20CONSTITUTIVOS%20DE%20UNASUR/Tratado-UNASUR-solo.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 04. 10.)

A szervezet a 2000-től összeülő dél-amerikai elnökök csúcstalálkozójából nőtte ki magát, amelyet az akkori brazil elnök, Fernando Henrique Cardoso (1995–2003) vezetésével hívtak össze először. A találkozón célként emelték ki a „béke és együttműködés térségének” kialakítását, amelyhez a demokrácia védelme, a kereskedelmi és üzleti kapcsolatok erősítése, az infrastrukturális beruházások növelése és a biztonságpolitikai együttműködés vezetnek.⁷ A második találkozóra két évvel később került sor Ecuadorban, amelyen elfogadták az úgynevezett Guayaquil Konszenzust (Ecuador), amelyből kiemelendő a lefegyverzés, a tömegpusztító fegyveres elterjedésének megakadályozása, a viták békés rendezésének igénye, és dél-amerikai békeövezetről szóló nyilatkozat elfogadása, valamint megismételték a kábítószerüzlet elleni világszintű küzdelem és a nemzetközi terrorizmus elleni harc fontosságát. Ez az első két találkozó nyitotta meg az utat az új multilaterális együttműködés, az UNASUR megalapítása felé. A 2004-ben Cuzco-ban (Peru) elfogadott deklaráció hozta létre a Dél-amerikai Nemzetek Közösségét (*Comunidad Sudamericana de Naciones* – CSN), amely „kifejezi a népek közös törekvéseit és vágyát az integrációra, az egységre és a közös jövő építése iránt”.⁸

Az új szervezet nevét 2007-ben az I. dél-amerikai energiaügyi csúcstalálkozón változtatták meg unióra Hugo Chávez venezuelai elnök javaslatára, valamint az Állandó Titkárság székhelyeként Quitot (Ecuador) nevezték meg.⁹ Az új szövetség be kívánta olvasztani a két nagy szubregionális integrációs formát, a MERCOSUR-t és az Andok Közösséget is, de ez a törekvés végül nem valósult meg. 2008. május 23-án a brazil fővárosban fogalmazták meg a szervezet hivatalos alapító okiratát (*Tratado Constitutivo*).¹⁰ Az alapszerződés nagy vágyakat tartalmazott, mivel a politikai, gazdasági, társadalmi programokon túl a dél-amerikai identitás megteremtését is zászlójára tűzte, és egyben a latin-amerikai és karibi térséghez fűződő szálak megerősítése révén egy tág regionális együttműködést fogalmazott meg. Mivel a 12 tagállam nemzeti parlamentjeinek is el kellett fogadnia az alapító okiratot, valamint legalább 9 államnak kellett ratifikálnia a szerződést, ezért valójában csak 2011-ben lépett hatályba az alapító okirat. Az első főtitkár¹¹ Néstor Kirchner argentin elnök lett, akinek hathatós erőfeszítése, lobbitevékenysége elengedhetetlen volt ahhoz, hogy életet lehessen a szervezetbe.

7 Primera Cumbre Sudamericana Presidentes: Comunicado de Brasilia, CLAES – Biblioteca en integración y desarrollo en América Latina, integraciónsur.com, 2000. <http://integracionsur.com/wp-content/uploads/2016/11/CumbreSudamericanaBrasilia2000.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 10.)

8 Declaración del Cusco sobre la Comunidad Sudamericana de Naciones III Cumbre Presidencial Sudamericana. Cusco, Peru, 2004. december 8. https://web.archive.org/web/20041213041318/http://www.comunidadandina.org/documentos/dec_int/cusco_sudamerica.htm (Letöltés ideje: 2019. 13. 10.)

9 Sánchez 2014.

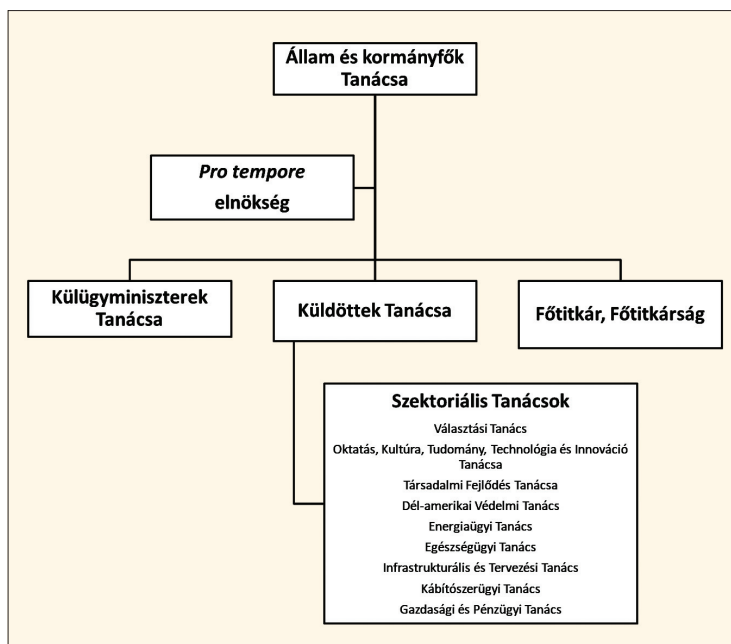
10 Tratado Constitutivo de la Unión de Naciones Suramericanas. Quito, Mitad del Mundo 1, 2011. március 11. <https://www.unasursg.org/images/descargas/DOCUMENTOS%20CONSTITUTIVOS%20DE%20UNASUR/Tratado-UNASUR-solo.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 04. 10.)

11 A főtitkárt az Állam- és kormányfők Tanácsa nevezi ki kétéves mandátummal, ami egy alkalommal meghosszabbítható. A poszton nem válthatja egymást ugyanazon nemzethez tartozó főtitkár.

A politikai vezetők közti összhang, az ideológiai és sokszor személyes szimpátia szolgáltatta az alapot az államok közti együttműködéseknek. Nehéz pontos határvonalat húzni, de a baloldal latin-amerikai térhódításának kezdetét köthetjük Hugo Chávez 1998-as venezuelai elnökké választásához. A baloldali hullám (*pink tide*) ezt követően a 2000-es években tovább terjedt, például Lula da Silva 2002-es első elnökké választásával Braziliában, de számos más országban (Argentína, Uruguay, Bolívia, Ecuador, Chile, Paraguay) is bal, illetve bal-közép kormányok kerültek hatalomra.¹²

A latin-amerikai térségben szubregionális együttműködésnek tekinthető UNASUR rugalmas együttműködést dolgozott ki konszenzusos döntéshozatallal, amelyhez illesztette az intézményrendszer felépítését is.

A döntéshozatali struktúrát tekintve fontos kiemelni, hogy az UNASUR szervei által elfogadott szabályok és normatívák valamennyi tagra nézve kötelezőek, de csak közvetve, mivel először a saját belső jogrendszerbe kell implementálni a jogszabályt. A döntéseket *egyhangúlag* hozzák meg a tagállamok, ezért inkább egy strukturált párbeszédéről, államok közötti koordinációról és kooperációról beszélhetünk, mivel az UNASUR sem törekszik szupranacionális szerepre, és nem célja, hogy a nemzetállami szuverenitást csorbító hatáskörrel felruházott szervezeti rendszert hozzon létre.¹³

2. ábra.

Az UNASUR szervezeti felépítése

(Forrás: saját szerkesztés az UNASUR hivatalos honlapja: <https://www.unasursg.org> alapján)

12 Racs 2019, 183–194.

13 Racs 2014, 155.

Ebből is következik, hogy a multilaterális fórum működőképessége nagyban függ a politikai vezetők akaratától.

Összességében az UNASUR a politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális, környezeti, energetikai és infrastrukturális integráció kialakítására törekedett. A korábbi együttműködési formáktól eltérve,¹⁴ a tagállamok a kooperáció előmozdítását nem a gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok erősítésében látták, amelynek sikerei majd tovább gyűrűznek a kooperáció egyéb területeire, hanem sokkal inkább a politikai, biztonsági és védelmi területek megszilárdításában.¹⁵ A szervezetet alkotó alapelvek közé tartozik a szigorú elkötelezettség a nemzeti szuverenitás, a beavatkozás mentesség és a nemzeti önrendelkezés tiszteletben tartása iránt. Kimondhatjuk, hogy a szubregionális szervezet olyan területeken fektette le az együttműködés alapjait, amelyre korábban nem volt példa, és ezzel utat mutatott a későbbi térségi integrációs kezdeményezések számára is.

Az UNASUR sikerei a válságkezelés területén

A szubregionális politikai fórumtól az egyik leglényegesebb elvárás az volt, hogy képes legyen kezelni a régióban zajló kritikus szituációkat, válságokat, a tagállamok között felmerülő vitás kérdéseket. Az első években úgy tűnt, hogy a szervezet megállja a helyét ezeken a területeken, megfelelő szintere lesz a konfliktuskezelésnek, növelve ezzel a régió stabilitását, és elősegítve az országok demokratikus berendezkedését. Kritikus pillanatokban egységet tudott felmutatni, gyorsan reagálni és eredményesen fellépni a partnerszágok stabilitásának megőrzése érdekében.

Az első kritikus esemény, amivel a friss szervezetnek szembe kellett néznie, a bolíviai elnök, Evo Moralessel szembeni 2008. évi puccskísérlet volt. Akkoriban a chilei elnök, Michelle Bachelet vezette szervezet a bolíviai állam alkotmányos egységének megőrzése mellett foglalt állást, az államcsínyt az ország demokratikus stabilitása elleni cselekménynek ítélték, és kiálltak a regnáló elnök mellett, ezzel segítve a válság békés lezárását.¹⁶

2009-ben ismét egy lényeges kérdésben sikerült eredményt elérniük közös nyomásgyakorlással, amely a szorosabb együttműködés felé vezette a regionális szereplőket. 2009 júliusában Álvaro Uribe kolumbiai elnök bejelentette, hogy az Egyesült Államokkal olyan katonai megállapodás megkötésére készül, amely lehetővé tenné hét kolumbiai katonai bázis használatát az amerikaiak számára. Az ügy heves ellenállást váltott ki a régió belül, különösen Venezuela, Ecuador, Brazília és Bolívia ellenzte a megállapodást, mivel azt a régió biztonságára nézve veszélyesnek vélték. „Az amerikai bázisok használatának engedélyezése Latin-Amerikában agresszív lenne nem csupán a kormányzatok ellen, hanem a demokráciák számára is” – fogalmazott Evo Morales bolíviai elnök.

14 Legjelentősebb integrációs szervezetek a térségben: Latin-amerikai és Karibi Államok Közössége (2010, CELAC), Amerikai Államok Szervezete (1948, OAS), Bolíviai Szövetség a Mi Amerikánk Embe-
reirért (2004, ALBA), Dél-amerikai Közös Piac (1991, MERCOSUR), Csendes-óceáni Szövetség (2012).

15 Borda 2014.

16 teleSUR: Unasur en la resolución de conflictos, 2015. <https://www.telesurtv.net/news/Unasur-en-la-resolucion-de-conflictos-20150306-0003.html> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)

Ebben a szellemben hívták össze az UNASUR legfőbb szervét Bariloche, Argentínában, amelyen deklarálták Dél-Amerikát, mint a „Béke övezetét” (*Zona de Paz*), támogatva a konfliktusok békés megoldásának szükségességét a külföldi hatalmak bevonása nélkül. A résztvevők megegyeztek, hogy életre hívják a *Dél-amerikai Védelmi Tanácsot* (*Consejo de Defensa Sudamericano – CDS*), amelynek egyik feladata az lesz, hogy felülvizsgálja az Egyesült Államok szerepét a térségben. Bár a blokk nem tudta megállítani a kolumbiai–amerikai megállapodás megkötését, szorgalmazta annak felülvizsgálatát, és elítélte annak szuverenitás- és alkotmányellenes jellegét. Mivel a kolumbiai Alkotmánybíróság is hasonlóképp vélekedett, a bírósági döntés miatt végül a szerződés nem lépett életbe. Az UNASUR nyomásgyakorló tevékenysége révén felhívta a figyelmet az amerikai jelenlét veszélyeire Latin-Amerikában.¹⁷

Néstor Kirchner főtitkársága alatt két krízishelyzetet kellett menedzselnie a szervezetnek. Az egyik a Kolumbia–Venezuela közti diplomáciai válság volt, amelyet az okozott, hogy Kolumbia a gerillaszervezetek elleni harc során többször megsértette a két ország közötti határt, és ezt Venezuela sérelmezte. Uribe kolumbiai elnök pedig azzal vádolta a Chávez-rezsimet, hogy védelmet nyújt és anyagilag is támogatja a baloldali felkelőcsoportokat. Az UNASUR 2010-ben sikeresen járult hozzá a két ország közötti diplomáciai válság békés megoldásához.

A volt argentin elnöknek ezen kívül még egy válsághelyzetet kellett orvosolnia, a Rafael Correa ecuadori elnök elleni puccskísérletet (2010). A főtitkár aktív közbelépésével az UNASUR gyors választ tudott adni a kialakult válsághelyzetre, megerősítve az elnök pozícióit.¹⁸ Az események hatására a regionális szervezet demokratikus záradékot adott ki,¹⁹ amelyben figyelmeztették a nemzetközi közösséget, hogy nem tolerálnak „semmilyen körülmények között az intézményi hatalommal szembeni fenyegetést, vagy a legitim módon megválasztott polgári hatalom elmozdítására tett kísérletet”. Ezen kívül kijelentették, hogy ilyen esetben, „konkrét és azonnali intézkedéseket hoznak, mint például a határok lezárása, a kereskedelem, a légi forgalom és az energiaellátás, a szolgáltatások és egyéb ellátások biztosításának felfüggesztését.”²⁰

A Dél-amerikai Védelmi Tanács

„El kellene jönnie annak a napnak, amikor a Mercosurnak olyan védelmi szervezete van, amelyben egyesítjük országaink fegyveres erőit” (Hugo Chávez, 2006).²¹

A biztonság- és védelempolitikai együttműködés fő sikere, hogy a regionális egység és az államok stratégiai védelmi együttműködésének támogatása céljából

17 Borda 2014.

18 Borda 2014.

19 Protocolo Adicional al Tratado Constitutivo de UNASUR sobre Compromiso con la Democracia. http://www.iirsa.org/admin_iirsa_web/uploads/documents/rp_guyana10_protocolo_unasur_1110.pdf (Letöltés ideje: 2020. 09. 10.)

20 Página 12: La declaración de Unasur, Declaración de Buenos Aires sobre la situación en Ecuador. <https://www.pagina12.com.ar/diario/ultimas/subnotas/20-49526-2010-10-01.html> (Letöltés ideje: 2019. 03. 20.)

21 El Universo: Chávez propone fusión militar en Sudamérica. Caracas, 2006. július 5. <https://www.eluniverso.com/2006/07/05/0001/14/4D9E34A6D47544E3AD2E13AD3F5E75FD.html> (Letöltés ideje: 2019. 04. 20.)

2008-ban a tagállamok életre hívták Brazíliában a Dél-amerikai Védelmi Tanácsot (*Consejo de Defensa Suramericano – CDS*), brazil és venezuelai kezdeményezésre. A tanács megalakítását széleskörű támogatás övezte, csupán Kolumbia vonakodott részt venni a védelmi együttműködésben az Egyesült Államokkal fenntartott szoros katonai együttműködése miatt. Nelson Jobim brazil védelmi miniszter hathatós közbejárása révén, amelyben megnyugtatta a kolumbiai kormányzatot, hogy az új szerveződésnek nem célja, hogy korlátozza az ország védelempolitikáját, sikerült Kolumbiát is a tárgyalóasztalhoz ültetni. „Kétségeink tisztázódtak, és aktívan részt fogunk venni a CDS-ben” – nyilatkozta Álvaro Uribe kolumbiai elnök (2002–2010).²² A 2010-ben bekövetkezett elnökváltás eredményeképpen pedig Juan Manuel Santos Calderón (2010–2018) lett a dél-amerikai ország új elnöke, aki nagyobb hangsúlyt fektetett a regionális együttműködés előmozdítására.

A CDS, mint első regionális biztonság- és védelempolitikai fórum, tág biztonsági koncepciót fogalmazott meg, kiterve olyan területekre, mint a transznacionális biztonsági kihívások, a környezet és biodiverzitás védelme, természeti erőforrások védelme, természeti katasztrófák közös kezelése, humanitárius segítségnyújtás, kiképzés és békeműveletekben való részvétel, képzés és regionális részvétel az Antarktiszon. Annak ellenére, hogy a politikai retorikában megjelent az igény a szorosabb védelmi együttműködésre, valójában a CDS kezdetektől deklaráltan nem kívánt egy NATO típusú katonai szövetséget létrehozni. Ennek fő oka a dél-amerikai államok közötti összhang hiánya, és az egyes országok Egyesült Államokkal kiépített szoros bilaterális katonai együttműködése volt. A Védelmi Tanács ezért inkább tekinthető egy konzultatív fórumnak, amely összehangolni kívánja az eltérő politikai érdekeket.²³

A régióban megjelenő új típusú kihívások közé sorolták a terrorizmust, kibervédelmet, természeti katasztrófákat, a klímaváltozást, a tömegpusztító és hagyományos fegyverek terjedését, a fegyveres csoportok és regionális kábítószer-kereskedelem összefonódását és a társadalmi szegénységet.²⁴ A biztonság fogalmát tágan értelmezik a tagállamok, de a tapasztalat azt mutatja, hogy a cselekvés szintjén az államközpontú megközelítés dominált, tehát az állam alatti szereplők biztonsági kihívásaival kapcsolatban konkrét cselekmények nem történtek.

A Tanács fő célkitűzése:

- Dél-Amerika megszilárdítása, mint a béke zónája, a demokratikus stabilitás előmozdítása;
- dél-amerikai identitás kiépítése a védelmi kérdésekben, amely figyelembe veszi a szubregionális és nemzeti sajátosságokat, valamint hozzájárul Latin-Amerika és a Karib-térség egységének megerősítéséhez;
- konszenzus kialakítása a védelem terén folytatott regionális együttműködés megerősítése érdekében.²⁵

22 El Consejo De Defensa Suramericano de la Unasur Crónica de su Gestión, Ministerio de Defensa Nacional de Chile, Grupo de Trabajo del Consejo de Defensa Suramericano. Santiago de Chile, 2009, 103. <https://biblio.flacsoandes.edu.ec/catalog/resGet.php?resId=42653>

23 Battagliano 2011.

24 Foglia 2017.

25 El Consejo De Defensa Suramericano de la Unasur Crónica De Su Gestión. 2009, 96. <https://biblio.flacsoandes.edu.ec/catalog/resGet.php?resId=42653> (Letöltés ideje: 2020. 09. 04.)

A Védelmi Tanácsot a tagállamok védelmi miniszterei alkotják, a tanács elnöki pozícióját pedig az UNASUR elnökségét ellátó ország adja, aki a fórum tevékenységének koordinálásáért felel. A tagállami megállapodás alapján a Tanács négy fő tématerületért felel, amelyet az éves Cselekvési tervekben (*Plan de Acción*) rögzítettek: védelmi politikák; katonai együttműködés, békeműveletek és humanitárius segítségnyújtás; védelmi ipar és technológia; képzés.²⁶ A Tanács évente ülésezik, de rendkívüli esetben az állam- és kormányfők vagy a külügyminiszterek tanácsa is összehívhatja. Ezen kívül a munkacsoportok az évente meghatározott ütemterv alapján dolgoznak, amelynek haladását a félévente ülésező védelmi miniszterhelyetesek ellenőrzik.

A Tanács első ülését 2009. március 10-én tartották a védelmi miniszterek részvételével, chilei elnökség alatt. Ezen az ülésen a térség általános célkitűzéseit és az alapelveket deklarálták. Az együttműködés erősítésére a 2008-as pénzügyi világválság nagy hatással volt, amely arra készítette a dél-amerikai államokat, hogy a közös cselekvés iránya felé mozduljanak el. A santiago-i találkozón José Goni chilei védelmi miniszter (2007–2009) beszédében utalt erre: „*Tehát nem csupán egy újabb pénzügyi válságról beszélünk, hanem egy olyan paradigma megkérdőjelezéséről, amelynek következményei arra kényszerítenek minket, hogy alaposan gondoljuk át az állam, a piac és a társadalom kapcsolatának terepét, amelyen ebben az új évszázadban fogunk járni.*”²⁷ Az idézet is mutatja, hogy a regionális kooperáció törekedett az önálló politikák megfogalmazására, továbbá a térség hosszú távú stratégiai szerepét és lehetőségeit kívánta vizsgálni.

Az ülésen elfogadott Santiago-i Deklaráció²⁸ rögzíti a CDS alapvető elveit, célkitűzéseit és működését. Elsődleges elv a szuverenitás, az államok integritásának és sérthetlenségének védelme. A védelempolitika területén a cél az volt, hogy kialakítsanak egy dél-amerikai védelmi identitást, amelynek részeként hálózat jön létre a tagállamok között, amely segíti az információáramlást, növeli a bizalmat, transzparenciát nyújt a védelmi költségek tekintetében, csökkenti a fegyverkezési versenyt, valamint segíti az együttműködést a régiót érintő kihívások és fenyegetések azonosításában. A védelmi közösségek (*comunidades de defensa*) létrehozása a katonai és civil világ kooperációjának, a fegyveres erők társadalmi megítélésének javítását jelenti, ami kiemelten fontos egy olyan térségben, amelyben a katonai diktatúrák emlékei mély nyomot hagytak számos országban. Szinte minden országban a társadalmi bizalom erősítésére van szükség a hadsereg irányában.

A katonai együttműködés terén célkitűzés volt a közös gyakorlatok szervezése a katasztrófa-elhárítás érdekében (például természeti csapások esetén), valamint a tagországok védelmi képességeinek, kapacitásainak felmérése humanitárius segítségnyújtás esetére. A védelmi ipar és technológiai együttműködés – brazil kezdeményezésre – a regionális hadiipari fejlesztés erősítésére koncentrált, mivel a térségben Brazília erősíteni kívánta a védelmiipar-fejlesztéssel kapcsolatos regionális és globális szerepét.

26 Uo. 40.

27 “Estamos hablando, entonces, no de una crisis financiera más, sino del cuestionamiento de un paradigma, cuyas secuelas nos obligan a repensar a fondo el terreno de la relación entre el Estado, el Mercado y la Sociedad sobre el que caminaremos en este nuevo siglo” Uo. 98.

28 Uo. 181–209.

A kiképzés és oktatás területén belül a tagállamok a tapasztalat- és információ-megosztáson túl létrehozták a Stratégiai Védelmi Tanulmányok Központját (*Centro de Estudios Estratégicos de Defensa – CEED*)²⁹, amely a kutatásért és a közös biztonsági és védelmi doktrína kialakításáért felelős *think tank*, buenos aires-i központtal, és amelynek működését az UNASUR költségvetéséből finanszírozták. Ezen kívül megalapították a Dél-amerikai Védelmi Iskolát (*Escuela Suramericana de Defensa*), amely a gyakorlatban decentralizált intézményi együttműködést jelentett, a nemzeti intézmények, tanfolyamok és tantárgyak hálózatán keresztül, éves közös kurzusok formájában civilek és katonák számára egyaránt.³⁰

Szervezett bűnözés elleni fellépés

A Santiago-i Deklaráción túl egy melléknyilatkozatban³¹ a felek kifejezték a kábítószer-kereskedelem, mint a régiót érintő egyik legnagyobb biztonsági kihívás feletti közös aggodalmukat, és felkérték kormányaikat, hogy az UNASUR keretein belül összehangolt kezdeményezések születhessenek a kábítószer-üzlet elleni küzdelem érdekében. A nyilatkozat jelentőségét az adta, hogy a tagállami vezetők között a kábítószer-üzlet elleni fellépés vitás kérdésnek számított, ezért a deklarációban a felek nem kívántak ezzel a területtel foglalkozni, azonban egy gyengébb erejű megállapodásban sikerült konszenzust teremteni, és megmutatták a szereplők, hogy képesek legalább napirenden tartani a témát.

A tagállamok között a kábítószer-kereskedelem elleni fellépés kapcsán a legvitatottabb területek az egyes kábítószeres legalizálásának kérdése, továbbá a rendvédelmi szervek és a fegyveres erők szerepe volt a szervezett bűnözői és fegyveres csoportokkal szemben. Alapvető vitás kérdés a térség kormányzatai között, hogy szükséges-e és eredményes-e a katonai eszközök bevetése a transznacionális szervezett bűnözéssel szemben, akár a saját országhatáron belül is. 2013-ban az UNASUR határozottabb irányt szabott a szervezett bűnözés elleni fellépésnek, de mérsékelt politikai irányvonalat választva, a kérdést kiemelte a Védelmi Tanács hatásköre alól, és külön állandó tanácsot hozott létre. A Dél-amerikai Tanács az Állampolgári Biztonságért, az Igazságszolgáltatás és a Nemzetközi Szervezett Bűnözés Elleni Cselekvés Összehangolásáért (*Consejo Suramericano en Materia de Seguridad Ciudadana, Justicia y coordinación de acciones contra la Delincuencia Organizada Transnacional*) 2013-ban tartotta első ülését Limában. Az ülésen elfogadott nyilatkozat³² azt jelzi, hogy a transznacionális szervezett bűnözés közös probléma a régióban, amellyel az UNASUR államainak határozottan, közösen és összehangoltan kell szembenézniük. A tanács már

29 Estatuto del Centro de Estudios Estratégicos de Defensa del Consejo de Defensa Suramericano, 2010. <https://www.resdal.org/csd/estatuto-defensa-04-05-10.pdf>

30 Frenkel 2016.

31 El Consejo De Defensa Suramericano de la Unasur Crónica de su Gestación. 2009. 108. <https://biblio.flacoandes.edu.ec/catalog/resGet.php?resId=42653> (Letöltés ideje: 2020. 09. 04.)

32 Estatuto del Consejo Suramericano en Materia de Seguridad Ciudadana, Justicia y Coordinación de Acciones Contra la Delincuencia Organizada Transnacional, Consejo de Jefes y Jefes de Estado de la UNASUR, 2012. http://rree.gob.pe/politicaexterior/Documents/DECISION_14_2012_Anexo1_Spanish.pdf

nevében is jelzi, hogy a biztonság fogalmát többdimenziósan kezeli, kiterjesztve az állampolgári biztonságra, és a kábítószer-kereskedelem problematikáján túl olyan kérdésekre is mint az emberkereskedelem és a terrorizmus. A fő célkitűzéseket egy 2013–2017 közötti időszakra vonatkozó Cselekvési Tervben³³ rögzítették a felek, ilyen például az igazságügyi és a rendőri erők közötti információcsere erősítése és konkrét közös intézkedések kidolgozása a bandák felszámolása érdekében.

A transznacionális szervezett bűnözés elleni harcot összetett fenyegetésként kezelik a dél-amerikai országok, mivel politikai, társadalmi, gazdasági hatásai vannak, és hátrányosan érinti az állampolgárok biztonságát, ezért átfogó stratégiára van szükség a kihívások kezelésére. Ezen túl alapvetően nemzeti szuverenitási kérdésként tekintenek a problémára, ráadásul az egyes államok belső biztonsági- és védelmi intézményi felépítése különböző. Például Kolumbiában a kábítószer-kereskedelem kérdése, továbbá a fegyveres szervezetek és a szervezett bűnözés elleni fellépés összekapcsolódnak. A fegyveres erők szerepe kiterjedtebb a belső biztonsági kihívások kezelésében, valamint a Védelmi Minisztérium alá tartozik a rendvédelmi szervek felügyelete. Argentínában ugyanakkor szigorúan elkülönülnek a katonaság és a rendőri szervek feladatkörei és működésük.³⁴ Az eltérő megközelítések a regionális integráció szintjén is megjelennek, azonban a tagállamoknak sikerült kompromisszumra jutniuk az UNASUR működése alatt. Argentína kezdeményezésére, Chile, Ecuador és Uruguay támogatásával a közbiztonságot érintő kérdések kikerültek a Védelmi Tanács hatásköréből.

Az UNASUR szétesésével ezek a kezdeményezések is megakadtak, finanszírozásuk és további működésük veszélybe került. Összességében azonban mégis előremutató lépések történtek az autonóm regionális kooperáció felé, habár az Egyesült Államok biztonsági és védelmi befolyása továbbra is erős maradt. A szorosabb biztonsági együttműködést gátolja az állandó amerikai jelenlét, amely a bilaterális kapcsolatokat preferálja a régió államaival, számos esetben megosztva a kooperációt. Ezen kívül a növekvő regionális bizonytalanság és bizalmatlanság a tagok között, az egyoldalú nemzeti biztonsági és védelmi mechanizmusok, és a koordináció hiánya a közös fenyegetések definiálásában hátráltatja a szorosabb együttműködést.³⁵

Elszalasztott lehetőség

Az elmúlt években már több tünet jelezte előre a kooperáció meggyengülését. A válsághoz vezető úton korán megmutatkozott, hogy a politikai nézeteltérések akadályozhatják a regionális szervezet működését. Az első főtitkár, Néstor Kirchner halálát (2010. október) követően vitás kérdéssé vált a megüresedett poszt betöltése. A nehézséget az okozta, hogy egyhangú döntéshozatalra volt szükség a tagállamok részéről, de a megegyezés hiányában politikai viták színterévé vált a választás kérdése.³⁶

33 UNASUR/CJEG/P DECISIÓN/No /2012.
http://www.itamaraty.gov.br/images/ed_integracao/docs_UNASUL/RES33.2012.pdf
(Letöltés ideje: 2021. 01. 05.)

34 Foglia 2017, 69.

35 Santos 2014.

36 Hegedűs 2020.

Az első konfliktusos helyzetet a vezetők még képesek voltak kompromisszumos megoldással áthidalni 2011-ben, azonban a volt kolumbiai elnök, Ernesto Samper Pizano főtitkári idejének lejártát követően, 2017 januárjától üresen maradt a poszt.³⁷ Őt követően elmérgesedtek a politikai viták az ideológiailag különböző táborra szakadt tagállamok között, és nem tudtak megegyezni a jelölt személyéről. Argentína 2017. április – 2018. április között töltötte be a szervezet elnökségét,³⁸ ami alatt tovább mélyültek nézeteltérések az államelnökök között, nagyrészt amiatt, hogy Mauricio Macri (2015–2019) személyében jobbközép irányultságú elnöke lett a dél-amerikai országnak. Macri elnöksége alatt aktív regionális szerepet szánt Argentínának, és intenzíven bírálta a venezuelai rezsimet, komoly vitákat folytatva a Maduro-kormányzattal.

A patthelyzetet jól szimbolizálta, hogy a baloldali vezetésű államok, mint Bolívia és Venezuela blokkolták az akkori soros elnökséget viselő Argentína jelöltjének, José Octavio Bordónnak főtitkári kinevezését.³⁹ A szervezet bénultsága és működésképtelensége végül hivatkozási alapként szolgált először Argentína, majd további öt tagállam: Brazília, Kolumbia, Chile, Peru és Paraguay számára, hogy 2018 áprilisában bejelentse tagságának felfüggesztését, megpecsételve ezzel az UNASUR jövőjét.⁴⁰ A végső lökést a felbomlás felé pedig Kolumbia kilépése adta meg 2018 augusztusában.

A venezuelai válság, mint töréspont a dél-amerikai régióban

A venezuelai válság Hugo Chávez elnök (1999–2013) halálát követően élesedett ki, miután az új elnökválasztás eredményét az ellenzék nem fogadta el, és halálos áldozattal járó tüntetések kezdődtek Nicolás Maduro ellen.⁴¹ 2013 áprilisában a venezuelai válság megvitatása miatt az UNASUR rendkívüli csúcstalálkozót hívott össze. Ebben az időszakban a regionális szervezet még képes volt közvetítőként enyhíteni a feszültséget a felek között, nyomására ellenőrizték a szavazatokat, és a brazil, kolumbiai és ecuadori külügyminiszterek garanciájával párbeszéd indult az ellenzék és Maduro elnök között. 2015 decemberében egyetlen választási megfigyelőként az UNASUR delegációja vett részt a venezuelai parlamenti voksoláson, amelyen egyébként a parlamenti többséget az ellenzéki formáció, a Demokratikus Egység

37 Borda 2014, 4.

38 A rotációs rendszerben működő soros elnökség feladata, hogy képviselje a szervezetet a nemzetközi porondon, kifejezze az UNASUR véleményét, deklarációit a külső szereplők felé, valamint meghatározó szerepe van a napirendek kialakításában. A *pro tempore* elnöki címet egy évre kapja meg az adott tagállam, és abécé sorrend alapján kerülnek sorra az országok.

39 El Universo: "José Octavio Bordón, único candidato a secretario de Unasur, no tiene respaldo." *Política* 2018. április 30.

<https://www.eluniverso.com/noticias/2018/04/30/nota/6738582/unico-candidato-secretario-unasur-no-tiene-respaldo>.(Letöltés ideje: 2019. 04. 10.)

40 Dapelo 2018.

41 A 2013 áprilisában tartott elnökválasztást csupán 50,61%-al nyerte meg Maduro kihívójával, Henrique Capriles Radonski-val, a MUD jelöltjével szemben, miközben pár hónappal korábban Chávez több mint 10%-al verte meg őt. Az ellenzék a szavazatok újszámolását követelte, amit azonban a Nemzeti Választási Bizottság nem hagyott jóvá. A választást követő, többször erőszakba torkolló, kormányellenes tüntetések kisebb megszakításokkal 2017 őszéig folytatódtak. Lopez 2013.

(*Mesa de la Unidad Democrática* – MUD) szerezte meg.⁴² A belső feszültség ezek után azonban csak fokozódott a venezuelai rezsim és az ellenzéki szereplők között, és a súlyos gazdasági, társadalmi és politikai válság hatására az összeomlás szélére sodródott az ország.⁴³

Látható, hogy az UNASUR közvetítő szerepe a válságkezelés és a regionális konfliktusok terén a kezdetekben sikeresnek tűnt, reményt adva arra, hogy a szervezet a dél-amerikai kontinens országait egybefogva hozzájárulhat a békés, demokratikus viszonyok megszilárdításához. Az igazi kihívást jelentő venezuelai válság során azonban az Unió nem volt képes beváltani a hozzá fűzött reményeket és hathatósan támogatni egy politikai megoldás kidolgozását. A szervezet gyenge nyomásgyakorlását az is okozta, hogy nem volt egy olyan vezető személyiség, aki tekintélye és elhivatottsága révén összehangolta volna a különböző érdekeket és elképzeléseket, ezzel utat mutatva a megoldás felé. A szervezet főtitkára, a volt kolumbiai elnök, Ernesto Samper 2017 elejéig utolsóként tett erőfeszítéseket, hogy az UNASUR nevében közvetítsen a különböző szereplők között. 2019-ben úgy fogalmazott, hogy: „A dilemma nem lehetne világosabb Venezuela számára: béke vagy háború, a szavazás és a demokrácia vagy az erő és az erőszak útja.”⁴⁴

Az UNASUR nagy lehetőség előtt állt, mivel szükség lett volna arra, hogy közvetítsen a venezuelai vezetés, az ellenzék és a regionális szereplők, valamint a Maduro rezsim és a nemzetközi közösség között egyaránt. A régió számára fájó, hogy a szervezet nem volt képes hathatósan támogatni a krízis megoldását, pedig a térség országainak alapvető érdeke lenne, hogy a venezuelai válság békésen megoldódjon, mivel a konfliktus eskalálódása destabilizálhatja a térséget, például a Venezuelából kiinduló migrációs hullámon keresztül.⁴⁵

Összegzés és jövőkép

Összességében a szupranacionális jellemzők, a szilárd államok feletti intézményi struktúra hiánya gátolja, hogy a kormányközi kooperációt meghaladva, az együttműködés mélyüljön és erősödjön. A latin-amerikai regionális és szubregionális szervezetek esetében elmondható, hogy az általános célkitűzések megfogalmazása, az alapszerződések kidolgozása és egy intézményrendszer kialakítását követően rövid időn belül megtorpanás tapasztalható. Erre a folyamatra ráerősítenek a régiós szinten tapasztalható gazdasági és politikai változások is, például a gazdasági válságok. Azonban a valódi akadályt az jelenti, hogy a Dél-amerikai Nemzetek Uniója,

42 El Mundo: Unasur aprueba una misión para las elecciones de Venezuela, Quito, 2015 <https://www.elmundo.es/internacional/2015/11/06/563befb0e2704e686a8b462e.html> (Letöltés ideje: 2020. 10. 15.)

43 Hegedűs 2019.

44 Nodal 2019.

45 Az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztosa adatai alapján több mint 5 millió venezuelai hagyta el a hazáját, amelyből kb. 4,6 millió személy maradt régióon belül, legnagyobb számban Kolumbiában, de Brazíliában, Chilében, Peruban, Ecuadorban és a Karibi térségben is növekszik a venezuelai menekültek száma. UNHCR: Venezuela Situation. <https://www.unhcr.org/venezuela-emergency.html> 2021. 01. 10.

mint a legtöbb latin-amerikai regionális szerveződés, valójában nem is államközi együttműködés, inkább államelnökök közötti regionális együttműködés,⁴⁶ amely akkor működőképes, ha megvan a vezetők közötti politikai és személyes összhang, amely az UNASUR esetében Hugo Chávez (Venezuela), Néstor Kirchner (Argentína) és Lula da Silva (Brazília) mint „alapítóatyák” kooperációját jelentette.

Általánosságban a dél-amerikai államok közötti kiegyensúlyozott együttműködést társadalmi, gazdasági és földrajzi adottságok okozta egyenlőtlenségek is nehezítik. A régió gazdasági kooperációját az alacsony belső kereskedelem gátolja, mivel az államok inkább egymás versenytársai a nemzetközi piacon. Mindezt tetézi a politikai-ideológiai megosztottság, mivel a neoliberalizmus elleni baloldali hullámot jobboldali fordulat követte a térségben.⁴⁷ Ennek a kiteljesedését Jair Bolsonaro elnöki győzelme jelentette 2018-ban Braziliában.

Mára az UNASUR lényegében megszűnt, és megkezdődött a szervezet felszámolása. Az ecuadori elnök a szervezet székhelyének épületébe egyetemet tervez költöztetni, eltávolítva Néstor Kirchner szobrát is.⁴⁸ A teljes felszámolással azonban nem csupán az UNASUR gyengeségeit, de a vívmányait is eltörölnék. Szomorú példa erre, hogy a szervezet honlapja már nem elérhető, a CEED think tank, amelyet 2017 őszén még volt szerencsém meglátogatni, már nem működik, honlapja többéves kutatási anyaggal és kiadvánnyal elérhetetlenné vált.

A rendelkezésre állt rövid időszak alatt azonban fontos előrelépések történtek, és a szervezet platformot nyújtott az új keletű kihívások megvitatására. Az együttműködési keretekbe olyan kérdéseket is beemelt, mint az egészségügy, energia, védelem és infrastruktúra, valamint fórumot biztosított a nemzeti érdekek védelmére. Regionális válságkezelő fórumként pedig képes volt átvenni az Amerikai Államok Szervezetének szerepkörét, erősítve ezzel a független dél-amerikai regionális politika kialakítását.

Úgy tűnik, hogy új politikai hullámhoz új regionális szervezet is tartozik. 2019. március 22-én nyolc dél-amerikai ország, kolumbiai és chilei vezetéssel, létrehozta a Fórum Dél-Amerika Haladásáért (*El Foro para el Progreso de América de Sur – PROSUR*) elnevezésű friss regionális együttműködési mechanizmust. A kezdeményezés nem szervezet, inkább csak konzultatív fórum, és mivel fiatal szerveződésről beszélünk, nem egyértelmű a koncepciója. Bár a PROSUR deklarálta ideológiamentes, azonban számos kritika éri, mivel szorosan a jobboldali kormányzatokhoz kötődik, és politikai fordulat esetén, megfelelő legitimitáció hiányában, ugyanaz a sors várhat rá, mint az UNASUR-ra.

Látható, hogy az együttműködésre továbbra is megvan az igény, azonban felvetődik a kérdés, hogy az állami vezetők képesek lesznek-e kijavítani a korábbi kezdeményezések hibáit, és meglesz-e az akarat egy stabil szerveződés kialakítására.

46 Lilón 2008.

47 Szente-Varga 2020.

48 El Comercio.com: El monumento de Kirchner retirado de la sede de Unasur pasó embodegado un año en Quito; ya tiene nuevo destino. *Política* 2020.
<https://www.elcomercio.com/actualidad/estatua-kirchner-unasur-buenos-aires.html>
 (Letöltés ideje: 2020. 12. 04.)

Jelenleg úgy tűnik, hogy nem ebbe az irányba haladnak a szereplők. Ha nem történik változás a politikai gondolkodásban, akkor a stabil regionális szerveződések a jövőben is gátolni fogja, hogy az elnökválasztásokkal teljes belpolitikai fordulatokat hajtanak végre a kormányzatok, figyelmen kívül hagyva a futó projekteket. Hátrányt jelent, hogy jelenleg nincs egy karizmatikus politikai vezető regionális vízióval, aki irányt tudna mutatni a regionális együttműködésnek.

Mindezekon túl a koronavírus járvány rendkívül nehéz helyzetbe sodorta a dél-amerikai államokat is,⁴⁹ amelyek valójában a nemzeti válságkezeléshez, az állami megoldásokhoz nyúltak. A PROSUR igyekezett lépéseket tenni annak érdekében, hogy a járványhelyzetet és a gazdasági válság kezelését összehangolják a tagállamok. 2020 decemberében az állam-és kormányfők egy közös nyilatkozatot fogadtak el, amelynek a sarokkövei, hogy 2021-ben a regionális szerveződésnek segíteni kell a gazdaság újraindítását a régióban, illetve az államoknak a koronavírus elleni oltáshoz való hozzáférést közös erővel kívánják elérni.⁵⁰

Az államközi együttműködések várhatóan a jövőben különböző kérdések, ágazatok mentén továbbra is eredményesebben fognak működni, mivel a politika által nem terhelt két-és többoldalú együttműködésben rugalmasabb, gyorsabb és sokszor hatékonyabb döntéshozatal valósulhat meg a szektorális kérdések kezelésében. Átfogó regionális integráció kialakítására akkor van remény, ha meglesz a politikai akarat stabil intézményi struktúra kialakítására, amely képes lesz összetartani a széles körű multilaterális együttműködést, és a kormányzatok nem ad hoc politikai eszközként használják a regionális szerveződések.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Battaglino, Jorge 2011. Defence in a Post-Hegemonic Regional Agenda: The Case of the South American Defence Council. 81–100. In Pia Riggirozzi, Diana Tussie: *The Rise of Post-Hegemonic Regionalism*. https://doi.org/10.1007/978-94-007-2694-9_5
- Borda, Sandra 2014. The Union of South American Nations. International Peace Institute, 2014, 1–16. https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/publications/ipi_e_pub_unasur.pdf (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)
- Chávez propone fusión militar en Sudamérica. *Eluniverso* 2006. július 5. <https://www.eluniverso.com/2006/07/05/0001/14/4D9E34A6D47544E3AD2E13AD3F5E75FD.html> (Letöltés ideje: 2020. 04. 20.)
- Dapelo, Santiago 2018. "La Argentina y otros cinco países abandonan la Unasur." *La Nación* 2018. április 21. <https://www.lanacion.com.ar/politica/la-argentina-y-otros-cinco-paises-abandonan-la-unasur-nid2127623> (Letöltés ideje: 2019. 04. 15.)

49 A dél-amerikai régióban eddig körülbelül 360 000 koronavírusban elhunytat regisztráltak, Braziliában a legnagyobb számban 204 690 főt. A fertőzöttek száma is kiugróan magas ebben a dél-amerikai országban, mivel eddig 8,2 millió fő fertőződött meg. Braziliát követi Kolumbia 1,82 millió fővel. Statista: Number of deaths due to the novel coronavirus (COVID-19) in Latin America and the Caribbean as of January 13, 2021, by country <https://www.statista.com/statistics/1103965/latin-america-caribbean-coronavirus-deaths/> (Letöltés ideje: 2021. 01. 14.)

50 El Prosur acuerda esfuerzos conjuntos en medioambiente y pandemia. *elDía* 2020. 12. 12. <http://www.diarioeldia.cl/pais/prosur-acuerda-esfuerzos-conjuntos-en-medioambiente-pandemia> (Letöltés ideje: 2021. 01. 05.)

- Declaración del Cusco sobre la Comunidad Sudamericana de Naciones III Cumbre Presidencial Sudamericana. Cusco, Peru, 2004. december 8.
https://web.archive.org/web/20041213041318/http://www.comunidadandina.org/documentos/dec_int/cusco_sudamerica.htm (Letöltés ideje: 2020. 13. 10.)
- El Consejo de Defensa Suramericano de la UNASUR Crónica de su Gestación, Ministerio de Defensa Nacional de Chile, Grupo de Trabajo del Consejo de Defensa Suramericano. Santiago de Chile, 2009, 103.
<https://biblio.flacsoandes.edu.ec/catalog/resGet.php?resId=42653> (Letöltés ideje: 2020. 09. 04.)
- El Prosur acuerda esfuerzos conjuntos en medioambiente y pandemia. *elDía* 2020. 12. 12.
<http://www.diarioeldia.cl/pais/prosur-acuerda-esfuerzos-conjuntos-en-medioambiente-pandemia> (Letöltés ideje: 2021. 01. 05.)
- Estaduto del Centro de Estudios Estratégicos de Defensa del Consejo de Defensa Suramericano, 2010.
<https://www.resdal.org/csd/estaduto-defensa-04-05-10.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 09. 06.)
- Estaduto del Consejo Suramericano en Materia de Seguridad Ciudadana, Justicia y Coordinación de Acciones Contra la Delincuencia Organizada Transnacional, Consejo de Jefes y Jefes de Estado de la UNASUR, 2012.
http://rree.gob.pe/politicaexterior/Documents/DECISION_14_2012_Anexo1_Spanish.pdf (Letöltés ideje: 2020. 10. 15.)
- Frenkel, Alejandro 2016. Entre promesas y realidades: La UNASUR y la creación de la Escuela Suramericana de Defensa. *Relaciones Internacionales* 31. szám, Universidad Autónoma de Madrid.
https://ri.conicet.gov.ar/bitstream/handle/11336/20355/CONICET_Digital_Nro.21687.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Letöltés ideje: 2020. 03. 30.)
- Foglia, Mariana 2017. "La participación argentina en la agenda de cooperación de seguridad y lucha contra la criminalidad organizada de la UNASUR". *Revista de Estudios en Seguridad Internacional* 3 (1): 61–79.
<http://www.seguridadinternacional.es/resi/index.php/revista> (Letöltés ideje: 2020. 09. 15.)
<https://doi.org/10.18847/1.5.4>
- Hegedűs Barbara 2019. Venezuela. 163–182. In Szente-Varga, Mónika és Bács, Zoltán György (szerk.): *Dél-Amerika a 21. században – Társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó Nonprofit Kft. ISBN 978-963-531-110-1
- Hegedűs Barbara 2020. ¿Tiene un futuro la UNASUR? In *Actas del XIX Congreso de la Federación Internacional de Estudios sobre América Latina y el Caribe*. Szeged: SZTE.
- International Association of Oil and Gas Producers: Oil and gas production prospects in Central & South America: IOGP and ARPEL report, 2018. március 20.
<https://www.iogp.org/blog/benefits-of-oil-and-gas/global-energy-brief/latin-america/> (Letöltés ideje: 2020. 02. 10.)
- José Octavio Bordón, único candidato a secretario de Unasur, no tiene respaldo. *Eluniverso* 2018. április 30.
<https://www.eluniverso.com/noticias/2018/04/30/nota/6738582/unico-candidato-secretario-unasur-no-tiene-respaldo> (Letöltés ideje: 2020. 04. 10.)
- Lilón, Domingo 2008. A latin-amerikai politikai változások belső és nemzetközi kontextusa. *Külgügyi Szemle* 7 (3): 91–107.
- Main, Alexander 2010. UNASUR: An Emerging Geopolitical Force. *Center for Economic and Policy Research* 2010. május. 20. <http://cepr.net/blogs/cepr-blog/unasur-emerging-geopolitical-force> (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)
- Nodal: Ernesto Samper expresidente de Colombia y último secretario general de UNASUR: "Venezuela entre la guerra y la paz", 2019. február 10.
<https://www.nodal.am/2019/02/ernesto-samper-expresidente-de-colombia-y-ultimo-secretario-general-de-unasur-venezuela-entre-la-guerra-y-la-paz/>
- Página12: La declaración de Unasur, Declaración de Buenos Aires sobre la situación en Ecuador. 2010. október 1. <https://www.pagina12.com.ar/diario/ultimas/subnotas/20-49526-2010-10-01.html> (Letöltés ideje: 2020. 03. 20.)
- Primera Cumbre Sudamericana Presidentes: Comunicado de Brasilia. *CLAES – Biblioteca en integración y desarrollo en América Latina*, integracionsur.com, 2000.
<http://integracionsur.com/wp-content/uploads/2016/11/CumbreSudamericanaBrasilia2000.pdf>
- Protocolo Adicional al Tratado Constitutivo de UNASUR sobre Compromiso con la Democracia.
http://www.iirsa.org/admin_iirsa_web/uploads/documents/rp_guyana10_protocolo_unasur_1110.pdf

- Racs Marianna Katalin 2014. *Változatok integrációra – az ibér-amerikai országok integrációs Szervezetei 1945-től napjainkig*. Doktori disszertáció, Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Történelemtudományi Doktori Iskola.
<http://doktori.btk.elte.hu/hist/racsmarianna/diss.pdf>
- Racs Marianna Katalin 2019. *Dél-Amerika a 21. században. Társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok*. Budapest: Dialóg Campus, 183–194.
- Sánchez, Fabio 2014. El papel de las Cumbres Suramericanas del siglo XXI como antecedente de la UNASUR. 39–50. In V. Zapata (ed.): *Miradas y perspectivas. El presente del regionalismo latinoamericano y europeo*. Serie: Documentos de Trabajo No. 7. IRI, Universidad Nacional de La Plata.
https://www.academia.edu/16870235/El_papel_de_las_Cumbres_Suramericanas_del_siglo_XXI_como_antecedente_de_la_UNASUR_2014
- Sergio Caballero Santos 2014. La UNASUR a través de los ojos de los Estudios Críticos de Seguridad, Instituto de Iberoamérica Universidad de Salamanca, DT 22/2014.
http://biblioteca.clacso.edu.ar/Espana/ib/20161220045416/pdf_1350.pdf
http://www.iirsa.org/admin_iirsa_web/uploads/documents/rp_guyana10_protocolo_unasur_1110.pdf (Letöltés ideje: 2020. 10. 05.)
- Soltész Béla 2011. Latin-Amerika: Integrációk túlkínálata. *Fordulat* 16 (1): 124–143.
http://fordulat.net/pdf/16/F16_Soltesz.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 05.)
- Szente-Varga Mónika 2020. Latin-amerikai regionális szervezetek válsága. *Felderítő Szemle* 19 (1): 45–61.
<https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2020-1.pdf>
- teleSUR – Jo: Unasur en la resolución de conflictos. 2015. március 6.
<https://www.telesurtv.net/news/Unasur-en-la-resolucion-de-conflictos-20150306-0003.html>
- Tratado Constitutivo de la Unión de Naciones Suramericanas, Quito, Mitad del Mundo 1, 2011. március 11.
<https://www.unasursg.org/images/descargas/DOCUMENTOS%20CONSTITUTIVOS%20DE%20UNASUR/Tratado-UNASUR-solo.pdf>
- UNASUR hivatalos honlapja: <https://www.unasursg.org>
- Unasur aprueba una misión para las elecciones de Venezuela. *El Mundo* 2015. 11. 06.
<https://www.elmundo.es/internacional/2015/11/06/563befb0e2704e686a8b462e.html> (Letöltés ideje: 2020. 10. 15.)
- Worldometers, South America Population.
<http://www.worldometers.info/world-population/south-america-population/>
- Worldatlas, South America. <https://www.worldatlas.com/continents/south-america.html>